

El "terror blanc" a Aiguaviva. La repressió militar franquista (1939-1945)

JORDI BOHIGAS I MAYNEGRE
Becari d'investigació de la Universitat de Girona

Quaderns de la Selva, 15

•

Any 2003

p. 155 a 173

La proximitat a la frontera i el final de la guerra civil condicionaren el fet que la repressió a Girona, i en general a Catalunya, fos més matisada i no es produïssin les eliminacions massives de republicans d'altres zones d'Espanya. La "columna jurídica" que seguia l'entrada de l'exèrcit d'ocupació seria l'encarregada de donar una imatge de justícia a la repressió calculada i inclement que animava el nou règim franquista. En el món rural les represàlies es visqueren d'una manera especialment brutal, propiciada pel contacte veïnal i personal entre els delators i les víctimes. Aiguaviva no en fou cap excepció, i la repressió franquista hi superà amb escreix els excessos republicans durant la guerra, arribant fins i tot a crear una imatge del conflicte que ha persistit fins avui.¹

L'inici de la repressió franquista a Aiguaviva

Les tropes nacionals entraren a Aiguaviva el dia 4 de febrer de 1939, el mateix dia que ho feien a la capital de la província, Girona, seguint els passos d' un exèrcit republicà en retirada. Dos mesos després s'acabaria oficialment la guerra civil, deixant enrere centenars de milers de morts, altres milers de refugiats i presoners en camps de concentració, i una economia extenuada. S'acabava la guerra, però no la "campanya", tal i com s'encarregaren de recordar els militars, sobre els quals descarregà bona part del pes de la justícia repressora. Entre 1939 i 1945 almenys 50 mil persones d' arreu de l'Estat espanyol passaren per un escamot d'afusellament, després de passar per un consell de guerra, i milers més foren enviats a la presó, d'on molts tampoc en sortirien, víctimes de la fam i les pèssimes condicions sanitàries.

De poc serví la cínica proclama del general Alonso Vega, de 4 de febrer, en què comunicava als gironins que Franco prometia el perdó als equivocats i que arribaven "*trayendo pan, justicia y perdón*".² La repressió que seguí a l'entrada de les tropes nacionals a Girona sembla que agafà força desprevinguts als habitants d'Aiguaviva, petit poble rural de l'entorn de la capital que havia viscut la repressió republicana amb una calma prou destacada —almenys pel que fa a víctimes mortals— sobretot si la comparem amb la d' altres pobles del seu voltant, on *qui més qui menys* havia saldat el deute amb la rebel·lió amb l'assassinat del capellà o algun reconegut catòlic.³

La primera víctima immediata de l'entrada dels nacionals al poble —a banda dels soldats que foren tirotejats durant la retirada— fou el natural del poble Robert Fornells i Garriga, assenyalat per les autoritats locals del nou règim com el màxim

1. El pes del treball s'ha basat en la consulta de dos procediments *sumaríssims*, el núm. 782 instruït contra Robert Fornells Garriga —i integrat dins la causa 83— i el número 1082 que s'instruï col·lectivament contra Jaume Tarrés Ribas i altres encausats d'Aiguaviva, que estan dipositats en l'Arxiu del Tribunal Militar 3er de Barcelona. Agraïxo els comentaris realitzats per Joaquim M. Puigvert i Josep Clara.

2. *La Vanguardia Española*, 5 de febrer de 1939.

3. Segons les estadístiques proporcionades per SOLÉ, J. M. i VILLARROYA, J., *La repressió a la rereguarda de Catalunya*, vol. I, Barcelona, Abadía de Montserrat, 1989, pp. 367-370, al municipi veí de Vilobí d'Onyar, 9 morts, Besanó, 4, Vilablareix i Riudellots, 1 mort cadascun.

responsable de la repressió revolucionària en el poble posterior a l'*Alzamiento* militar. En data tant primerenca com el 8 de febrer ens consta que fou traslladat davant del jutge militar de l'exèrcit d'ocupació, per la qual cosa restaria tancat al camp de concentració provisional que s'establí a l'edifici de l'antic seminari de Girona, fins que no s'iniciessin les diligències⁴.

Sembla confirmar-se que fins a l'abril del 1939 no estigué ben organitzada la repressió. Així, no seria fins a finals d'aquell mes que s'aixecaria l'atestat contra Robert Fornells, pel qual s'iniciava tot el procés judicial. Essent internat a la presó de Girona, l'interrogatori l'efectuà la brigada especial de la Guàrdia Civil –coneguda com la *Brigadilla*– sota les ordres del caporal Francisco Serrano López, famós pels múltiples interrogatoris que efectuà i els mètodes que tenia per fer que els presos declaressin els crims comesos pels republicans. Ens ho explica un testimoni, citat per J. Clara:⁵

La "brigadilla" actuava utilitzant els més refinats mitjans de persuasió. Ja us asseguro jo que signàveu quan us trobàveu a mans i peus del "cabo Serrano" i d'en Sendra. [...] La "brigadilla" funcionava matí i tarda i aquell parell d'energúmens si no quedaven rendits en arribar la vesprada, després d'una jornada intensiva pegant sempre, és que devien estar enfortits per l'esperit venjatiu dels gran vencedors. (Antoni Crosa Mauri)

L'encartat tenia en aquells moments 27 anys, i era de professió policia de la Generalitat, i constava que era veí de Barcelona. Sabem que havia estat escorta del president Companys i que havia tingut la oportunitat de marxar a l'exili, però que no ho féu confiat en què no havia comès cap crim.⁶ Ignorem qui l'havia pogut delatar, però sí qui podia estar interessat en el seu empresonament. Confessà davant l'interrogatori que havia estat alcalde d'Aiguaviva durant l'inici de la guerra i president del seu comitè revolucionari. De res no serviren els motius al·legats, ni les possibles referències al seu favor, que en cap moment apareixeran en el sumari. A partir d'aquell moment, passava a ingressar oficialment a la presó i a disposició de l'auditor de guerra de Girona.

Tant Girona com Tarragona disposaren fins a finals de gener de 1941 de dues auditories provisionals depenents de la de Barcelona per fer front a l'acumulació d'expedients als tribunals militars. La fórmula seguida per jutjar els que no s'adheriren a l'*Alzamiento* fou, des de bon principi de la guerra i fins bastant temps després, el del *sumaríssim*, agreujat encara pel seu caràcter d'"urgència" que permetia actuar ràpidament i sense perdre temps en la tramitació de les causes. Un militar de baixa graduació actuant com a jutge instructor s'encarregava d'aplegar informes i d'interrogar als testimonis. Amb la redacció d'un autoresum s'acabava la seva tasca i s'elevava el sumari al consell de guerra.

4. AHG, *Centre Penitenciari de Girona*, fitxa E-258.

5. CLARA, J., *Girona 1939: Quatre sentències de mort*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pp. 13, 14

6. Segons declaracions a l'autor del seu fill, Robert Fornells i Camps.

Diligències

El procediment seguit contra Robert Fornells fou lleugerament diferent del que seguiren les demés víctimes de la repressió militar a Aiguaviva. Així, mentre que pel primer el sumaríssim fou individual –que no vol dir que no fos després jutjat en un procés col·lectiu– pels demés el sumaríssim fou col·lectiu, entenent que es considerava que els acusats estaven relacionats per uns mateixos fets delictius. Almenys, això sí, compartiren un mateix grup repressor.

El dia 4 de maig l'alferes Manuel Sors, del jutjat instructor número 2 de Girona, inicià les actuacions del sumaríssim 782 contra Robert Fornells Garriga. Aplegà els informes de l'alcaldia "nacionalista" d'Aiguaviva i del cap local de FET-JONS, datats el 8 i l'11 de maig i el dia 15 de maig interrogà tres testimonis més. Tots vénen a dir el mateix, però l'informe de l'alcalde, Joan Cantalósella, a la vegada que inclou tots els càrrecs, manté l'estructura típica d'aquest tipus d'informe, on es detalla la conducta de l'acusat en l'aspecte social, polític i moral abans i després del *Movimiento*:

De la actuación de este individuo en su aspecto moral, antes del Glorioso Movimiento Nacional, no hay que señalar nada que sea fuera de lo normal.

En el aspecto político, por ser la taberna de su padre Ferreol Fornells centro de reunión de los elementos afectos al frente popular e ir de completo acuerdo con su padre y hermano tanto en lo comercial como en lo político, se señalaba ya con anterioridad al 6 de octubre de 1934 al Roberto Fornells, como Alcalde de izquierdas que tenía que sustituir al suscrito, caso de triunfar en sus intenciones.⁷

En el aspecto social, aunque no se puede afirmar de manera cierta que perteneciera a alguna sindical antes del 17 de julio de 1936, es cierto que tenía mucha relación con los directivos del Sindicato rabasaire de Palau Sacosta, cuyo presidente era Juan Ballesta de funesta memoria para Gerona.⁸

Por lo tanto puede considerársele como dirigente destacado en la política izquierdista del pueblo, antes del Glorioso Movimiento Nacional.

Tot seguit, doncs, passa a detallar els fets ocorreguts durant el mandat de Fornells com a alcalde d'Aiguaviva:

Al iniciarse este, Roberto Fornells, se hizo cargo de esta Alcaldía, al ser destituidos el suscrito y sus compañeros de la coalición de derechas, por desafectos al régimen rojo, actuando como presidente del Comité Antifascista.⁹ Su actuación al frente de

7. El cap local de Falange, en el seu informe, afegirà que era "lector del periódico la Humanitat, siendo su casa un foco de propaganda subversiva" i coincidirà també en el fet que "Después de las últimas elecciones municipales, que triunfó en esta localidad la candidatura de coalición de derechas, él y sus partidarios se jactaban de que muy pronto el sustituto del alcalde de derechas sería él".

8. Joan BALLESTA i MOLINAS (l'Escala 1895 - ?), esdevindria l'últim alcalde republicà de Girona, a inicis del 1939, pel PSUC.

9. Falange dona més detalls de com es produí el relleu i de qui composà el primer comitè: "A los tres días de iniciado el G. M. N. conminó al alcalde y demás consejeros derechistas del ayuntamiento que renunciassen el cargo, de no hacerlo se lo tomarían violentamente, no respondiendo de lo que pasaría a dichos señores. Influidos por la amenaza el alcalde y consejeros dimitieron, llegándoles al mismo tiempo la destitución por la autoridad roja provincial. Constituyéndose el primer comité revolucionario, compuesto por D. Roberto Fornells Garriga, presidente, vocales D. Jaime Tarrés Ribas, D. José Marcó Sala, Juan Pagés Roca, D. Miguel Ventura Doménech y D. José Vidal Ventura." Aquesta afirmació del relleu violent en l'alcaldia contrastarà amb la defensa que féu el mateix Fornells.

estos organismos fue funesta para el pueblo, pues durante su mando, impuso multas crecidas a elementos de derechas, se incautó de los automóviles que utilizaron él y su familia en provecho propio, se distinguió en la destrucción de la Iglesia Parroquial, obligando a que una persona de cada familia del pueblo contribuyera a la destrucción de los altares y ornamentos sagrados, desapareciendo las campanas y buena parte de las joyas como cálices, custodia etc. etc. y se apropió del dinero que se encontró en las cajas de las diferentes entidades religiosas existentes, asimismo procedió a la tala de bosques de cuyo importe se apropiaron.

Cuando los sucesos acaecidos por la alocución radiada del comisario de la Generalidad en Gerona llamado Jordi¹⁰ incitando al exterminio de los fascistas, con motivo del primer bombardeo de Rosas por la Gloriosa Escuadra Nacional, en noviembre de 1936 Roberto Fornells, dio orden de detención de nueve personas destacadas de derechas y a las que estando detenidas, amenazó de muerte si los fascistas volvían a repetir hazaña.¹¹ Estas personas (*al parecer*) eran Dn. Lorenzo Corretger, propietario, Dn. Teodoro Cantalosella, jefe local del partido Tradicionalista, Dn Miguel Corretger, jefe del Requeté local, Dn. Juan Sureda, propietario, Dn Joaquín Vidal, propietario, Dn. Luis Puigvert, propietario, Dn Narciso Garrofa, teniente de Alcalde, Dn. Joaquín Vall-llosera, propietario y Dn José Fasser [sic], propietario, y no deteniendo al suscrito por estar aquel día ausente del pueblo.

Ocho días después por individuos pertenecientes al Comité y milicias antifascistas del pueblo, fueron a las once de la noche a buscar al suscrito a su domicilio, no se sabe con que intenciones, por haber logrado escaparme, pero que no debían ser muy buenas cuando amenazaron con derribar la puerta si no se les habría y efectuando un minucioso registro amenazando constantemente con los fusiles a mis ancianos padres, por todo lo cual tuve que estar ausente durante más de año y medio, de mi residencia habitual, refugiándome en Barcelona.

Se hicieron también numerosos registros en busca de personas de derechas y religiosas.

La celebració del matrimoni de Robert Fornells amb Pilar Camps –pel civil, és clar– a finals d'any també fou molt sonat:

Poco tiempo después en diciembre de 1936 contrajo matrimonio, haciendo durante el convite burlas de la religión junto con los invitados a alguno de los cuales vistiendo con ornamentos religiosos y haciendo entre burlas una parodia del matrimonio religioso. Por aquellos días dejó los cargos que ejercía en el pueblo y se alistó en las milicias pirenaicas prestando servicio en la frontera y después como policía de la Generalidad en Barcelona, según parece en el rondín de escolta de Companys.

No hay noticia de que prestara auxilio económico a los rojos porque tanto él como su familia procuraron aprovecharse económicamente de la situación, dedicándose durante el tiempo que mangoneaban a su placer al comercio en gran escala con Barcelona, especialmente en carnes y huevos. [...]

10. Es tracta de Martí Jordi i Frigola (Palafrugell 1904-Manlleu 1939), comissari delegat de la Generalitat a Girona des de setembre de 1936 fins a l'agost del 1938.

11. Sobre les conseqüències del bombardeig del creuer Canarias sobre Rosas, la nit del 30 d'octubre del 1936, *vid. J. CLARA, "Bombardeig de Rosas i nit de terror", Revista de Girona, 118, 1986, pp. 72-76.*

Més endavant, l'alcalde es dedica a explicar les seves aventures per Barcelona, i com aconseguí escapar durant la retirada després d'èsser detingut pel S. I. M. En tot cas, però, reconegué que “no puedo culpar de esta detención a Roberto Fornells” i que les vegades que es trobaren per Barcelona, durant el 1937, “me saludó y me hizo ofrecimientos de auxilio que rechacé, no teniendo más datos, porque le perdí de vista en 1938”.

De cara a interrogar els testimonis es tindrien en compte els tres noms aportats pel cap local de falange en un informe de dos dies abans (8 de maig); de totes maneres, la complicitat amb l'alcaldia és evident quan dos d'aquests noms eren familiars pròxims –un d'ells, el pare– del mateix alcalde. Si bé aquests no tornaran a aparèixer en la delació dels altres encartats d'Aiguaviva, no serà el cas de l'altre testimoni, Francisco Massana, el qual també actuarà com a denunciador o testimoni posteriorment per quatre dels altres acusats. Cap d'ells, però, reconeixerà la contribució del president del comitè antifeixista durant els primers mesos de guerra per tal de controlar els excessos, ni per ajudar a escapar el rector del poble cap a la seva vila natal de Sant Feliu de Pallerols, la qual cosa al·legarà l'acusat en la seva declaració davant del jutge el dia 16 de maig:

Que llevaba una pistola con él, y dice que salió armado de escopeta con el fin de acompañar a un cura a casa de sus padres.

Reconoce haber sido Alcalde y Presidente del Comité revolucionario del pueblo de Aiguaviva, teniendo en tales cargos una actuación pacífica, siendo, por lo tanto, incierto que hubiese ordenado detenciones de personas de orden, así como también niega rotundamente haya ordenado registros, saqueos, y destrucción de iglesias, manifestando que jamás incitó a los rojos a que cometiesen desmán alguno. [...]

A més, durant la declaració indagatòria del dia 30 d'abril havia manifestat que ocupà els càrrecs en connivència amb l'anterior alcalde:

Manifiesta también el declarante que ejerció los cargos anteriormente referidos de acuerdo con el hoy alcalde del pueblo de que es natural y que fue vecino, Don Juan Cantalosella, y demás personas de orden la localidad [...].

R. Fornells sempre recordarà que si havia acceptat el càrrec de president del comitè revolucionari d'Aiguaviva fou perquè així li ho demanaren gent d'ordre, en concret el seu antecessor en el càrrec d'alcalde, Joan Cantalosella.¹² Encara que només fos parcialment veritat, ens indicaria que la “revolució” no fou tant espontània com es suggereix, que en molts pobles aquesta fou induïda per comitès propers, i que les mateixes dretes caciquils haurien pogut col·locar o influir perquè elements afins de filiació esquerrana es col·loquessin en els nous càrrecs i així evitar les represàlies que podrien procedir de comitès externs. Les noves autori-

12. Segons afirma el seu fill. En aquest sentit, de manera semblant al comitè de Palau-Savardera estudiat per J. M. Fradera, el comitè d'Aiguaviva hagué de definir els principis que haurien de guiar la seva actuació en diversos aspectes (crema de l'Església, represàlies, incautacions...) obligats per les circumstàncies. *Vd.* Josep M. FRADERA, “El comitè antifeixista de Palau-Savardera del 1936. El testimoni del seu president: Felip Casañas i Guanter”, dins *VV. AA., La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939)*, Girona, Centre d'Estudis Històrics i Socials, 1986, pp. 23-41.

tats s'haurien pogut veure, en algunes ocasions, desbordades per la brutalitat i el contagi procedent de comitès com el de Salt i haurien hagut de donar una certa imatge de fermesa revolucionària, o si més no participar en l'economia de guerra, encara que això afectés sobretot a la gent més benestant del poble, que solien coincidir amb les famílies de dretes. En qualsevol cas, però, aquest fet s'amagarà de cara al judici.

El mateix dia 16 de maig el jutge redactà l'autoresum. En aquest es considerarien bàsicament les acusacions formulades contra l'acusat. De la declaració de l'encartat, gairebé només se li tindria en compte tot allò que podia anar en la seva contra:

RESULTANDO que practicadas las averiguaciones convenientes para el perfecto esclarecimiento de los hechos, aparece: Que ROBERTO FORNELLS GARRIGA era elemento, con anterioridad al Alzamiento Nacional, de tendencias marcadamente marxistas. Afiliado a la Izquierda Republicana Catalana, siendo gran entusiasta y propagandista de estas doctrinas disolventes. Tan pronto tuvo lugar el advenimiento del Movimiento Nacional se puso en contra del mismo, pasando a desempeñar los cargos de Alcalde y Presidente del Comité revolucionario de Aiguaviva. En tales organismos tuvo una actuación muy funesta, ordenando la quema y destrucción de la Iglesia parroquial; se incautó del dinero que había en las cajas de la entidades religiosas; procedió a la tala de bosques. Se requisaron también en el pueblo de Aiguaviva muchos coches, que utilizó él y su familia en provecho propio. Con motivo de los sucesos acaecidos en la villa de Rosas ordenó la detención de nueve personas de distinta ideología que él, a las que amenazó de muerte. Más tarde fue policía de la Generalidad, prestando servicios, como tal, en la frontera.

OIDO, dice que se afilió a la Izquierda Catalana en el Movimiento. Reconoce haber sido Alcalde, Presidente del Comité de Guerra de Aiguaviva, y dice que durante su estancia en el mismo se impusieron multas a la gente de orden. Confiesa haber sido también policía de Generalidad, habiéndose hecho para no ir al combate. [...]

I considerant que els fets descrits queien sota les disposicions del "Ban de Guerra", el jutge Sors decidí elevar els nou folis que conformaven el sumari al Consell de Guerra Permanent núm. 3, que finalment es celebraria a finals de maig. Amb menys d'un mes, doncs, s'havia complert tot el sumari i quedaria vist per sentència. Un camí diferent, però, haurien de recórrer els altres acusats pel comitè repressor d'Aiguaviva.

Un sumaríssim col·lectiu

A finals de maig es completaria la primera fase del procés repressiu del nou règim a Aiguaviva. Ignorem perquè les actes ens volen fer creure que el mateix dia 28 es personaren a la Caserna de la Guàrdia Civil de Vilobí d'Onyar tres "propietarios" d'Aiguaviva per tal de denunciar sis persones més del poble per diversos motius relacionats amb l'oposició al *Movimiento Nacional*. Es tractava de Jaume Tarrés Ribas, Narcís Aluaret Planas, Joan Pagès Roca, Francesc Riera Turón, Josep Ventura Doménech i Josep Vidal Ventura, tots ells veïns d'Aiguaviva menys un,

però que era fill del poble. Els tres delators es repartiren les víctimes, mentre que en les testimoniacions, dues per a cada encartat i fetes el mateix dia, hi col·laboraren dos personatges més del poble (*v. Quadre*).

Encartat	Edat	Estat civil	Origen	Professió	Dia ¹³	Denunciant	Testimonis
1. Jaume Tarrés Ribas	37	C	Aiguaviva	?	22-V*	A	D C
2. Narcís Aluaret Planas	33	S	Aiguaviva	cisteller	22-V*	B	C A
3. Joan Pagès Roca	30	S	Aiguaviva	pagès	22-V*	C	B A
4. Francesc Riera Turón	51	C	Vilobí d'Onyar	rajoler	28-V	B	C A
5. Josep Ventura Doménech	54	C	Estanyol	pagès	22-V*	B	C A
6. Josep Vidal Ventura	40	C	Estanyol	pagès	22-V*	C	A E

Quadre 1. Denunciants i testimonis, identificats amb una lletra, presents en els diferents atestats aixecats a cadascun dels encartats del sumaríssim 1082, al post de la Guàrdia Civil de Vilobí. A i B son, respectivament, l'alcalde nacionalista i el cap local de FET-JONS.

Els càrrecs materials que se'ls imputaven eren, bàsicament, els d'haver format part del comitè revolucionari, ocupat algun càrrec a l'Ajuntament (en algun cas fins i tot d'alcalde) o al Sindicat Agrícola durant la guerra, pertinença a un partit o sindicat d'esquerres (ERC, Unió de Rabassaires, CNT, FAI), haver participat en la crema de l'església, la persecució de persones d'ordre del poble, el segrest de béns de l'església i gent de dretes, haver estat responsable com a càrrec públic de delictes comesos durant el seu mandat, etc. Cap delictes de sang, tot i que en un principi s'intentà culpar Francesc Riera de la mort d'un emboscat. En aquell mateix dia consten les actes que foren detinguts els acusats i sotmesos a interrogatori per part del caporal José Cobos Carmona, de Vilobí, i a continuació serien lliurats a l'Auditoria de Guerra, després d'ésser-ne escoltats els testimonis, que poca cosa digueren de nou.

El dia 2 de juny, l'alferes Manuel Sors Patallo, que ja havia instruït el procediment contra Robert Fornells, rebé l'ordre de procedir a la incoació del sumaríssim d'urgència núm. 1082 contra els encartats d'Aiguaviva. Entre el 6 i 10 de juny es redactaren els informes del cap local de FET-JONS, de l'alcalde nacionalista i del comandant de la Guàrdia Civil a Vilobí que es dirigiren a l'auditoria de guerra, per

13. Els dies que contenen un * al costat apareixen oficialment en l'acta com a *veintiocho* tot i que l'*ocho* resta sobreposat a una anterior escriptura taxada, que per alguns oblits enmig del text em fa suposar que son tots del mateix dia vint-i-dos.

a cada un dels acusats. No tindria res d'estrany si no fos que tant l'alcalde com el cap local de FET-JONS eren dos dels que s'havien personat uns dies abans per denunciar i testificar a la Comandància de la Guàrdia Civil. En aquests informes es reiterava el que ja s'havia dit, s'esclarien i descriuen amb més detall alguns fets que quedarien en la memòria "negra" dels anys de "domini marxista", però també aprofitaren per rectificar la duresa com havien inculpat alguns dels acusats.

El 24 de juny el jutge Manuel Sors prengué declaració als acusats, els quals no només es limitaren a negar alguns fets, minimitzar-ne d'altres o exculpar-se'n, sinó que tampoc dubtaren en culpar al propi Robert Fornells, en aquells moments a la presó, dels fets en què s'havien vist implicats. I ho feren des del moment mateix de l'atestat. Per exemple, dos d'ells es defensaren de l'acusació d'ésser l'encarregat de la tala de boscos i de fer "*Guardia en las milicias*" dient que ho feren ordenats per l'alcalde Fornells. D'igual manera es defensà el qui fou president del Sindicat Agrícola, el qual no dubtà a esmentar a Fornells tres vegades per excusar la seva intervenció en registres i detencions: "*que únicamente recuerda que el Alcalde o sea el Presidente del Comité ROBERTO FORNELL (preso en la Cárcel de Gerona) les ordenaba hicieran registros y saqueos, a lo que el declarante se mostraba disgustado suavizando mucho estos [...]. Dice que efectivamente estuvo en dicho Sacrilegio acto (crema de l'Església), pero fue obligado por el Alcalde FORNELL.- Que en cuanto a la desaparición de los objetos religiosos tales, como el cáliz, Custodia y demás objetos de valor, dice los guardaron en la casa del cura, quedando con las llaves el ROBERTO FORNELL, ignorando posteriormente lo que este hizo con ellos...*" (declaració indagatòria de 22 de maig). En canvi, en la declaració davant el jutge digué que participà en la destrucció de l'església, però aquest cop forçat per elements del comitè revolucionari de Salt! Igualment sembla increïble la defensa que féu N. Aluart, el qual essent de procedència de Girona declarà que "*intervino en la destrucción de la Iglesia parroquial de Aiguaviva obligado por el Comité...*" (s'entén local, és clar).¹⁴ Tot i les semblants contradiccions, semblava evident que R. Fornells havia d'ésser el cap de turc tant de la violència franquista com dels seus propis correlegionaris.

Encara dies més tard tornaren a declarar davant el jutge els mateixos denunciants i testimonis, i dos personatges més, Joan Turbau Bosch i Pere Brugués Font, contra els sis acusats d'Aiguaviva.¹⁵ En aquestes declaracions, els testimonis aprofitaren per reiterar alguns càrrecs, així com també per moderar-ne d'altres. Això era important, perquè més que el que podien declarar en el seu favor els acusats, el que realment importava si es volia constar en el seu favor era que això fos expressat pels propis testimonis o, almenys per persones considerades "compe-

14. N. Aluart mostrarà una gran incapacitat per autodefensar-se, d'igual manera com els fets que descriu i la manera com ho fa –mostrant ignorància de la gravetat dels actes comesos, en lloc de negar-los o mostrar penediment– no només el delataran clarament sinó que demostra fins a quin punt alguns personatges s'apuntaren un tant irreflexivament en les represàlies de la reraguarda.

15. En total, set persones havien participat en les delacions i testificacions contra els acusats; tres d'elles, comptant-hi l'alcalde i el cap local de Falange, de manera gairebé permanent.

tents” per fer-ho. Sembla ésser que la potestat de poder declarar –normalment en contra, és clar– d’un acusat depenia de les autoritats locals del règim, que en aquest cas no foren tan sols un suport important sinó que coincidiren amb la dels agents principals de la repressió. El fet d’haver estat testimoni presencial dels càrrecs que s’imputaven, o si més no de poder-los provar, no era de fet important. Per exemple, per a N. Aluart, acusat d’alguns delictes produïts a Girona, no es molestaven a recollir testimonis presencials procedents d’aquesta ciutat. L’informe de l’alcaldia d’Aiguaviva relata amb gran viveza alguns d’aquests fets, ocorreguts a Girona arran dels bombardeigs de Roses pel creuer “Canarias”, tot i que en cap moment no hi cobsten les fonts primàries:

se jactaba de haber ido a buscar a la cárcel de Gerona los presos derechistas que en aquella trágica noche fueron asesinados en el Cementerio de esta Ciudad, ayudándoles a subir a puntapiés en los coches y trasladándolos al Cementerio, comentando con burlas, los ayes lastimosos que proferían camino de la muerte los mártires .

I així mateix constaria en l’autoresum i, en definitiva, pesaria sobre el “resultando” de la sentència:

el día de Rosas *manifiestan los testigos* [el subratllat és meu] que se dedicó a sacar detenidos de la Cárcel de Gerona para conducirlos al Cementerio burlándose días después de los gritos que según él daban las víctimas al ser fusiladas (autoresum, 24-VI-1939)

Però, de quins testimonis parlava? Segons podem veure, n’hi havia prou en simples conjectures; el que realment comptava era que els agents de la repressió es possessin d’acord i, almenys, no es contradiguessin. Això no volia dir que durant el procés sorgissin pressions d’última hora –o, perquè no, remordiments de consciència– que portessin als testimonis a moderar els càrrecs amb els quals havien imputat a algun dels acusats. El seu testimoni era crucial, com hem vist, perquè aquest sí constava en l’autoresum i, en definitiva, en els “*hechos probados*” de la sentència, la qual cosa podia decidir la sort de l’acusat davant el president del tribunal. En aquest sentit, creiem que van ser importants els informes finals del cap local de Falange i de l’alcaldia moderant algunes de les afirmacions referents als encartats Francesc Riera i Josep Vidal. Així, el primer en el seu informe (6-VI) reconeixia que l’actuació de Josep Vidal en el comitè “*fue moderada, influyendo a los demás mandones rojos, en que no se derramara sangre en este pueblo*” i així mateix constaria en l’autoresum.¹⁶

Francisco Riera, que havia estat alcalde republicà durant l’últim període, havia estat acusat com a responsable de la mort d’un emboscat a Aiguaviva, en la casa propietat del seu mateix delator, F. Massana: “*que durante su actuación como Alcalde, se practicaron varios registros en casa de los elementos de orden y busca de los deserto-*

16. No així per Jaume Tarrés Ribas, pel qual les dues autoritats, en íntima complicitat, coincidiren en posar en boca de l’acusat que fins i tot després de l’entrada dels nacionals havia gosat dir que “*se arrepiente de no haber matado a los propietarios del pueblo*” (Falange), o que “*se lamentaba de no haber matado a los principales dirigentes de la política adicta al G.M.N*” (alcaldia), la qual cosa indicaria, en cas que fos veritat, l’absoluta confiança que tenia el reu en la seva innocència i, en qualsevol cas, posaria de manifest la íntima relació que hi havia en la consciència de la gent entre els franquistes i els propietaris.

res del Ejército Rojo, matando a uno llamado Juan Costa, en las proximidades de casa "Llobet" del término municipal de Aiguaviva" (28-V).¹⁷

En l'atestat, F. Riera declarà que no estigué al corrent dels fets i afegí:

dice que lo ignora de cierto quien lo mató, pero que por referencia del Alguacil Angel Vilaplana, los autores de dicha muerte fueron unos Guardias de Asalto de Gerona, que en busca de desertores se hallaban por aquellos contornos, dichos Guardias iban acompañados del entonces Gobernador Civil de la Provincia, Matías de Inés, Juez de Instrucción de Gerona y Director de la Prisión de dicha capital

Lacusat hagué d'esperar a finals de juny, doncs, perquè el cap local de FET-JONS i l'alcalde, com a testimonis davant del jutge, rectificassin les declaracions que havien fet anteriorment. Així, el primer reconegué que ignorava si F. Riera havia pres part directament en els successos que prengueren part sota el seu mandat, entre els quals s'inclouen el robatori d'una Custòdia i altres objectes sagrats, la destrucció del llibre d'actes de l'ajuntament i l'arxiu municipal; igualment, l'alcalde afegí que "él (F. Riera) no tomó parte alguna en la muerte del desertor encontrado en la casa llamada "Llobet". El mateix també reconegué que, en el temps que estigueren al comitè J. Tarrés, J. Vidal Ventura i J. Pagés tampoc es cometé cap assassinat. Una prova de la significació que podien aquestes testificacions ho demostra el fet que, un dels acusats que no rebé cap testificació d'última hora al seu favor, Narcís Aluaret, seria condemnat a mort.

Només en un cas s'acceptà en el sumari l'informe d'un familiar d'un acusat, en la seva defensa. Però si el caporal de guàrdia civil José Cobos entregà l'informe de Carme Batallé Solé, esposa de Jaume Tarrés Ribas, a l'Auditoria fou perquè contradeia les declaracions de l'acusat, no perquè actués en el seu favor. Segons l'informe de la dona "en su domicilio y durante la dominación marxista, su marido guardaba varios objetos religiosos que robaron de la Iglesia de dicha localidad, entre los que se encuentran los siguientes: Una cruz de plata, ropas del Cura, cáliz, custodia e imágenes en las que se entregó a una refugiada llamada Romana Serrat la que le obligó a que se los entregara" mentre que segons Cobos l'acusat havia afirmat que, durant la seva etapa en el comitè, no havia guardat cap objecte religiós.

El dia 24 de juny el jutge redactà l'autoresum i ordenà elevar els 43 folis de què constaven les actuacions al Consell de Guerra permanent número 3. A partir d'aquí, l'engranatge repressiu passaria a mans de l'auditoria de guerra, qui decidiria la sort dels acusats en el Consell de Guerra. Ignorem quin poder d'influència podrien tenir els avaladors dels acusats durant aquest procés. Tampoc podem estar segurs si participaran testimonis durant la celebració del Consell de Guerra. Si més no, no constaran en l'acta de celebració. Aquest no se celebraria fins al cap de mig any després; en canvi, l'endemà mateix, R. Fornells passava pel tribunal, juntament amb uns altres 15 acusats acumulats en la Causa 83.

17. Més endavant, l'informe de Falange corroborà el que havia dit el denunciant: "Durante su mandato ocurrieron los hechos siguientes: Registros en busca de desertores, en el efectuado de noche en casa Llobet de este término municipal por más de veinte guardias de asalto, fue víctima de ellos D. Juan Costa, vecino de Salitja, que se hallaba en la mencionada casa emboscado, junto con otros que lograron escaparse, todos personas de muy buenos antecedentes que arriesgaban su vida por ayudar a la causa marxista"

Consells de Guerra

Al cap d'un mes d'haver-se iniciat les diligències de l'auditoria de guerra, se celebrà el Consell de Guerra contra Robert Fornells. El dia 25 de maig a les vuit del matí, Fornells i cinquanta-un empresonats més foren conduïts, ben lligats, per forces de la Guàrdia Civil davant el consell de guerra número tres de Catalunya, que es reuní en una sala de l'Audiència provincial. En una primera fase es resoldria la causa acumulada contra Fornells i 14 processats més, que no tenien res a veure amb els fets d'Aiguaviva. Amb ell, hi havia sis homes relacionats amb actuacions desenvolupades a Juià, tres de Peratallada, dos d'Arbúcies, un de Pals, un de Sant Daniel i un de Girona.

Presidia el tribunal el comandant d'infanteria Fructuoso Prendes Escurdia, acompanyat d'altres oficials que actuaven com a vocals. L'acta de la celebració és molt simple; no hi consta que hi haguessin hagut altres intervencions i, a més, a la pregunta del president als acusats sobre si tenien quelcom per manifestar estava ja decidida amb anterioritat: "*que se ratifican en las declaraciones respectivas que han prestado ante el Sr. Juez*". Demuestra la rapidesa amb què es tractaven els casos i la voluntat d'enllestir-los aviat. Concedida la paraula al fiscal, aquest demanà la mort per Robert Fornells i dos acusats més, Pere Ferrer i Roura i Martí Pou Martí. La resposta del Defensor fou encara més lacònica. Es limità a demanar que se'ls rebaixés la pena a tots en dos graus en relació amb la sol·licitada pel fiscal.

La sentència degué sorprendre el mateix Robert Fornells, a qui el tribunal commutà la pena de mort per la de trenta anys de reclusió perpètua, mentre els altres dos foren condemnats a mort.¹⁸ Essent un d'ells, Martí Pou i Martí, un reconegut catòlic. Caldrà saber si Robert Fornells disposà d'algun aval, però aquest hagué de ser d'algú important. Ell mateix havia mencionat els noms de Ramon Sanllehi i de Josep Ensesa, de la fàbrica de farines, com a possibles avaladors. Sembla clar, almenys, que si existí aquest aval ni provingué del poble, ni consta en el seu sumari.¹⁹ Tres dies després, el dia 28, un dels altres sentenciats a la pena de trenta anys, Joan Geronès, pagès de quaranta-set anys, moria, sobtadament, d'un col·lapse.

Molt més lent, però, fou el procés pels altres reclusos d'Aiguaviva. Ignorem per què es tardà tant a celebrar-se el judici, tot i que és possible que l'expedient quedés col·locat al fons d'una pila. Els reclusos hagueren d'esperar mig any des que el jutge instructor ordenés elevar-ne les actuacions. Fins el dia 2 de febrer de 1940, a les 9 del matí, no es reuní el Consell de Guerra permanent número 3 per veure i fallar la causa dels 6 processats d'Aiguaviva. Presidia el tribunal el comandant José Ruiz Carter i quatre oficials més actuaren com a vocals. El fiscal demanà la pena de dotze anys i un dia de reclusió temporal per Josep Ventura Doménech

18. Les condemnes es dictaven d'acord amb els articles 237 i 240 del Codi de Justícia Militar, que imposava les penes segons si el delicte era constituït d'*auxili* a la rebel·lió militar (de 6 anys i 1 dia a 12 anys), de rebel·lió militar (de 12 anys i un dia a 20 anys) o bé d'*adhesió* a la rebel·lió militar (de 20 anys a 30 anys o pena de mort).

19. Segons confessió del seu fill, R. Fornells, aquell sempre li digué que estigué sol en el judici.

i Josep Vidal Ventura, la pena de quinze anys de reclusió temporal per Francesc Riera Turón i Joan Pagès Roca i de vint anys de reclusió temporal per Jaume Tarrés Ribas. Tot i que el defensor demanà l'absolució pels primers i la rebaixa en una pena pels demés, la sentència, signada el mateix dia, quedà de la mateixa manera. Únicament Narcís Aluaret Planas seria condemnat a mort.

Compliment de sentència

El militant cenetista degué estar-se a la "nevera" –així s'anomenava la cel·la especial que, aïllada de les altres i situada al segon pis de la presó, hi esperaven el compliment de sentència els condemnats a mort– durant cinc mesos, tot esperant que arribés el dia l'execució, que no es podia complir fins que el Cap de l'Estat no donés l'"enterado", juntament amb l'ordre del capità general. Aquesta no arribaria fins el dia 2 de juliol. Aquella mateixa nit se li comunicaria la resolució final i entraria en capella juntament amb nou condemnats més, per passar les darreres hores de vida. A primera hora del matí del dia 3 de juliol arribà el l'ordre del governador per tal d'ésser afusellats a les 5 hores i 30 minuts a les tàpies del Cementiri municipal. L'acta de defunció certifica que Narcís Aluaret, solter de 33 anys, domiciliat a Girona i fill de José i Dolores, "*falleció en ésta el día 3 de julio de 1940 a consecuencia de colapso cardíaco*". Juntament amb ell foren executats els següents presos: Enric Llinàs Parés, Lluís Mollera Magem, Hilari Rotllan Rovira, Baldiri Busquets Torras, José Cordonets Martí, Josep Miró Valls, Manel Bassó Suriñach, Josep Fabre Hosta i Francesc Ramon Miralpeix. Cinc d'ells eren veïns de Sant Hilari Sacalm (quatre d'ells rodors de professió), i els altres eren de Sils, Arbúcies, Argelaguer i de Benilloba.²⁰

També hem pogut esbrinar algunes dades sobre la sort que patiren els presos durant els anys següents.

El primer de sortir en llibertat condicional, sorprenentment, fou Robert Fornells, a qui finals d'octubre de 1942 arribà la commutació de pena de reclusió perpètua per la de dotze anys de presó major, anant a residir a Sant Dalmai. A partir de llavors s'hauria d'anar presentant fins el 1953, que aconseguí la llibertat definitiva. Als altres la llibertat condicional no els arribaria almenys fins a l'abril de 1944, després que el ministre de l'exèrcit signés les propostes de commutació de penes. Juan Pagès Roca, el qual havia estat enviat a partir del 4 de juny de 1941 a treballs en unes obres de la plaça de Manresa, se li modificà la condemna per la de 8 anys de "prisión mayor", i a Francisco Riera per la de 6 anys i un dia, anant a residir respectivament al Mas Vinyoles i al "Manso" General d'Aiguaviva. A mitjan juliol li arribava a Jaume Tarrés Ribas la condemna de 15 anys de reclusió menor, el qual fixà la seva residència a Salt, mentre que el dia 28 es notificà a Josep Ventura

20. AHG, Centre Penitenciari de Girona, exp. nº 2539. La repressió sobre els rodors d'Olot i Sant Hilari Sacalm fou especialment cruenta. *Vid.* Josep M. SOLÉ I SABATÉ, *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1985, pp.370-375 i especialment Roger ZAMORANO, *El sindicalisme forestal: els rodors*. Gaüses, Llibres del segle, 2000, pp. 180-185.

Doménech la condemna de 12 anys de “*prisión mayor*”; era el mateix dia que la Carme Vidal signava el testimoni de sentència en representació del seu germà Josep Vidal Ventura, que havia mort a la presó, a Salt, víctima segons consta d’una broncopneumonia, el dia 26 de juliol de 1942. Sembla ésser que l’ enfermetat feia temps que li durava perquè un any abans ja no se’l pogué traslladar, juntament amb altres presos, a Dos Hermanas (Sevilla) tal i com hi havia la intenció de fer, però que “*no puede cumplirse por hallarse este recluso afecto de Hidrocela Voluminoso, según certificado expedido por el Médico Oficial de esta Prisión*” (8 d’octubre de 1941).²¹ Per als indults, però, haurien d’esperar fins el 1945.

Consideracions finals

Hem vist un aspecte de la repressió franquista, la que procedí de la justícia militar. Tal vegada, la més punyent i dura, no hem d’oblidar que a aquesta la succeïren els càstigs basats en la Llei de Responsabilitats Polítiques, la depuració, la censura, la confiscació de béns a les organitzacions sindicals i els partits polítics, etc. Conxita Mir, per exemple, ens ha demostrat que la repressió també tingué altres cares: intimidació, extorsió, vigilància permanent i quotidiana, fam, subsistència, moral rígida, assetjament sexual, misogínia, etc.²²

Malgrat que en les obres sobre la repressió franquista a Catalunya no apareix el municipi d’Aiguaviva, la consulta dels sumariíssims i les penes imposades a persones vinculades amb aquest poble obliga a esborrar el caràcter aparentment afable de la reacció franquista al municipi. Hem pogut veure que la repressió militar a Aiguaviva se saldà amb una pena de mort, la del veí de Girona, tot i que fill del municipi, Narcís Aluaret Planas. I que Robert Fornells estigué a molt a prop de seguir la mateixa sort. Per altra banda, la seguiren cinc penes més de presó, un dels quals ja no en sortiria; la mort en el front de Miquel Ventura Doménech (germà d’un dels empresonats) i, per malaltia, de Josep Marcó Sala –poc després de l’entrada de les tropes nacionals– evità que fossin molt probablement encausats en tant que membres actius del comitè revolucionari. Tot plegat en un poble de menys de 700 habitants aquestes dades obliguen, necessàriament, a rectificar qualsevol imatge de normalitat i de perdó. I si a més tenim en compte que, entre els familiars dels delators i testimonis en contra dels acusats no hi hagué cap víctima de la repressió republicana en el poble,²³ és encara més gran la sensació que, a Aiguaviva, la repressió dels vencedors de la guerra fou sobredimensionada. S’explicaria, doncs, per la voluntat de fer un escarment col·lectiu i per donar una imatge de compromís polític per part dels màxims agents de la repressió.

21. AHG, *Centre Penitenciari de Girona*, fitxa 5251.

22. Conxita Mir, *Vivir es sobreviure. Justícia, orden i marginació en la Catalunya rural de posguerra*, Lleida, Milenio, 2000.

23. Tot plegat, l’únic fet realment greu que podien retreure els acusadors era per la breu retenció que patiren uns nou propietaris del poble, alguns dels quals eren elements significatius de les dretes locals, i que tant es podia entendre com un acte simbòlic com per protegir-los la vida de les represàlies d’altres comitès veïns, arran dels successos del bombardeig de Roses pel creuer Canarias, la nit del 30 d’octubre de 1936.

En aquest sentit, doncs, la justícia militar se serví de col·laboradors a nivell local. Estem en condicions d'afirmar que les denúncies no foren obra de personatges que actuen pel seu propi compte, sinó fruit de la complicitat evident entre les autoritats locals del nou règim i de gent d'ordre amb ànims de revenja personal. En total, set persones hi participaren, entre les quals sobresurten especialment tres, contant-hi el cap local de Falange i l'alcalde. La voluntat inicial d'escarment col·lectiu queda ben palesa quan, a última hora, alguns dels denunciants s'adonen que han anat massa enllà i moderen els càrrecs contra els acusats, tot i sense tenir la intenció d'evitar un procés que ja era irreversible.

La justícia militar s'encarregaria, doncs, de sancionar "legalment" les víctimes de la represàlies locals i decidir les penes, mitjançant una farsa de procés: n'hi havia prou molt sovint amb conjectures i mentides perquè constessin com a càrrecs als imputats, i no hi havia cap necessitat de provar-los. Els denunciants tenien temps fins a les últimes declaracions davant del jutge per retractar-se, tal i com succeí; en canvi el reu estava totalment indefens, i els testimonis que aportava no eren escoltats.

Les represàlies se cenyiren sobre aquells personatges que s'havien fet càrrec de les institucions locals (comitè antifeixista, ajuntament, jutjat, sindicat) durant la guerra civil, sobretot militants o simpatitzants d'ERC, menys en el cas del veí de Girona, que es reconegué militant cenetista i que participà activament en les represàlies i la crema de l'Església. Tal i com també s'ha demostrat en altres indrets, aquest col·lectiu formava part d'un estrat social amb arrels dèbils en la localitat; si no jornalers, pagesos de recent immigració o altres professions rurals (cisteller, rajoler...) sense cap vincle de parentiu amb els poders locals. Si bé durant la República les institucions locals d'Aiguaviva seguiren dominades de manera gairebé caciquil pels propietaris –i així ho avalen els resultats electorals– l'arribada de la guerra permeté a alguns membres de famílies no necessàriament humils i permanentment allunyades del poder local de poder participar en activitats de caràcter polític i sindical, en algun cas fins i tot com a mitjà de redempció social. Però en qualsevol cas els testimonis revelen que el clima de tensió ja venia d'abans. El conflicte social que es visqué durant la República també fou present –potser en menor grau a Aiguaviva, però no inexistent– i durant la guerra es traduí també en l'impagament de rendes als propietaris, com es retreu en algun cas. L'acabament de la guerra significà l'esclafament d'aquestes pretensions. Els sumaris deixen entreveure que tres famílies, un d'ells masover i els altres arrendataris, hagueren de marxar del poble. Però sabem que foren més les famílies de masovers a qui es desnonà després de la guerra. Una altra conseqüència de les represàlies.

Amb tot, el poder del cos repressiu local no era absolut, i persones influents i forànies podien intervenir a favor d'algun dels acusats. Malgrat que la major part de les acusacions per les represàlies comeses al poble durant la guerra anaven dirigides contra el qui fou el president del comitè revolucionari d'Aiguaviva i el seu alcalde, R. Fornells, aquest aconseguí defugir la pena de mort i, després d'aconseguir un bon destí com a oficinista a la presó, fou dels primers de sortir-ne en llibertat condicional.

Caldria replantejar-se el paper dels cossos repressius en el camp gironí. A Aiguaviva, aquest estaria format pels principals propietaris rurals que hi resideixen, i sobretot els seus fills, damunt dels quals recauen els càrrecs polítics del nou règim, formant un cercle tancat sancionat en alguns casos per forts vincles familiars. Aquests cossos gaudirien d'un caràcter autònom dins l'aparell repressiu de l'Estat durant els primers anys, actuant com a col·laborador i avalador, i el seu abast repressor podia sobrepassar els habitants del poble per incloure, com hem vist en el nostre cas, un ciutadà de Girona. La procedència alguns d'ells de les files de la Lliga Catalana, amb les suspicàcies que podien despertar de partit "separatista" davant del règim, podria explicar el seu major grau de compromís amb la repressió. En general, però, la funció d'aquesta col·laboració sembla clara: el "terror fred" que imposava el nou Estat per tal de consolidar-se, els ànims d'escarment col·lectiu per part dels que anteriorment s'haurien pogut sentir víctimes de la repressió revolucionària; l'anorreament de cap rastre de l'anterior conflicte social i la consagració de la preeminència econòmica i social de l'antiga classe propietària, la qual fou la gran vencedora del sagnant conflicte civil.

Apèndix

Sentència del sumaríssim 1082 seguit contra Jaume Tarrés Ribas i altres acusats²⁴

PRESIDENTE: Comandante D. José Ruiz Carter

VOCALES:

Capitán D. Cosme Casas

D. Cirilo Martínez

Tte. D. Santiago Álvarez

VOCAL PONENTE: Capitán D. Antonio Campos de Monrubia

SENTENCIA: En la plaza de Gerona²⁵ a dos de Febrero de 1940.

Reunido el Consejo de Guerra Permanente de Gerona, Cataluña, para ver y fallar la causa seguida de urgencia contra los procesados. Jaime Tarrés Viñas, Narciso Aluaret Planas, Juan Pagés Roca, Francisco Riera Turón, José Ventura Doménech y José Vidal Ventura, todos mayores de edad penal y cuyas demás circunstancias constan en el presente sumario.

Dada cuenta de los autos por el Sr. Secretario, oídos los informantes del Ministerio Fiscal, los de la Defensa, las manifestaciones de los procesados presentes en el acto de la vista, y,

RESULTANDO: que el procesado, JAIME TARRES RIBAS, afiliado a Izquierda, con anterioridad al G.M.N. Iniciado el Alzamiento forma parte del comité revolucionario y posteriormente desempeña el cargo de Concejal en el Ayuntamiento de Aiguaviva. Intervino en la destrucción de la iglesia, beneficiándose con el producto de dicho despojo. Fue fiscal suplente y más tarde guardia de asalto de la Generalidad, dedicándose como tal a la

24. La sentència de la Causa 83 contra Robert Fornells i altres es pot trobar a CLARA, J., *Girona 1939...*, pp. 187-192.

25. Tatxat, *Barcelona*.

busca y captura de los desertores y tomando parte en registros. Durante su permanencia en el comité no se perpetró ningún asesinato en el pueblo.

RESULTANDO: Que el procesado, NARCISO ALUART PLANAS, de ideología extremista, con anterioridad al G.M.N. y gran propagandista de las ideas anarquistas. Al iniciarse el Alzamiento Nacional, actuó como miliciano en Gerona, tomando parte en la quema de iglesias y conventos. El día del supuesto desembarco de Rosas, se dedicó a sacar detenidos de la cárcel de Gerona para conducirlos al cementerio, burlándose días después, de los gritos, que según él, daban las víctimas al ser fusiladas. Se incorporó voluntariamente el Ejército rojo, actuando en el Frente de Aragón.

RESULTANDO: Que el procesado, JUAN PAGES ROCA, de ideología izquierdista, habiendo desempeñado el cargo de Concejal a partir de las elecciones de 1934. Al iniciarse el Alzamiento, forma parte del comité revolucionario de Aiguaviva, diciendo en las reuniones que se celebraban que "no había que dejar ningún fascista vivo". Tomó parte en la destrucción de la iglesia, imposición de multas y tala de bosques, no constando que durante el tiempo de su mandato, se cometieran asesinados.

RESULTANDO: Que el procesado, FRANCISCO RIERA TURON, de ideología izquierdista, fue nombrado Alcalde del ayuntamiento rojo de Aiguaviva, y durante el desempeño de su cargo, se practicaron registros para la busca y captura de los desertores. Se apropió de una custodia y otros objetos sagrados, no constando su participación en delitos de sangre.

RESULTANDO: Que el procesado, JOSÉ VENTURA DOMENECH, afiliado a los "Rebassaires" con anterioridad al Movimiento, durante el dominio marxista desempeñó el cargo de Juez Municipal de Aiguaviva, distinguiéndose en la persecución de los desertores. Estaba en contacto con los miembros del comité y tomó parte en la destrucción de la iglesia.

RESULTANDO: Que el procesado, JOSE VIDAL VENTURA, afiliado a la Izquierda Republicana y al Sindicato de Rabasaires de Palau Sacosta. Durante el dominio marxista, intervino en la destrucción de la iglesia, tala de bosques y registros. Fue presidente del Sindicato Agrícola de Aiguaviva, pasando posteriormente a formar parte del comité revolucionario y del Ayuntamiento, caracterizándose su actuación por su campaña en los organismos expresados para que no se derramase sangre.

HECHOS PROBADOS

CONSIDERANDO: Que los hechos que se dejan relatados en los Resultandos, primero, tercero, cuarto, quinto y sexto y que el Consejo declara probados, son constitutivos de un delito de auxilio para cometer la rebelión militar, previsto y penado en el párrafo primero del artículo 240 del Código de Justicia Militar, y de cuyo delito son responsables criminalmente los procesados, JAIME TARRÉS RIBAS, JUAN PAGÉS ROCA, FRANCISCO RIERA TURON, JOSÉ VENTURA DOMENECH Y JOSÉ VIDAL VENTURA.

CONSIDERANDO: Que los hechos que se dejan en el segundo Resultando, y que el Consejo declara probados, constituyen un delito de adhesión a la rebelión militar, previsto y penado en el párrafo segundo del artículo 238 en relación con el artículo 237, del Código de Justicia Militar, y del que es responsable criminalmente en concepto de autor el procesado NARCISO ALUART PLANAS.

CONSIDERANDO: Que el Consejo haciendo uso de la facultad que le confiere los artículos 172 y 173 del Código de Justicia Militar, estima justo imponer a los procesados las penas en la extensión señalada en la parte dispositiva de esta sentencia.

CONSIDERANDO: Que toda persona responsable criminalmente de un delito lo es también civilmente.

VISTOS: los artículos citados y demás de general aplicación.

FALLAMOS: Que debemos condenar y condenamos al procesado NARCISO ALUART PLANAS, a la pena de MUERTE; al procesado JAIME TARRÉS RIBAS a la pena de VEINTE AÑOS DE RECLUSIÓN TEMPORAL, a cada uno de los procesados JUAN PAGÉS ROCA, y FRANCISCO RIERA TURÓN, a la pena de QUINCE AÑOS DE RECLUSIÓN TEMPORAL, a cada uno de los procesados, JOSE VENTURA DOMENECH y JOSE VIDAL VENTURA, a la pena de DOCE AÑOS Y UN DÍA DE RECLUSIÓN TEMPORAL, a todos con las accesorias correspondientes, de abono de la prisión preventiva sufrida en las causas que proceden en cuanto a responsabilidades civiles, estese a lo dispuesto en la Ley de Responsabilidades Políticas de 9 de Febrero último.

Así por esta nuestra sentencia, lo pronunciamos y firmamos.

José Ruiz, Cirilo Martínez, Santiago Álvarez, Cosme Casas, Antonio Campos

Josep Ventura Domènech (1885-1951)

Robert Fornells Garriga (1911-1990) i la seva esposa (la parella de la dreta) a l'entrada de la presó provincial el 1942.